

Ženijně technický zátaras v oblasti České Kanady

Tomáš Žatečka, Jan Pokorný

Soukromé reálné gymnázium Přírodní škola, o. p. s.
15.10.2007, Praha

Cíle:

1. Na základě rozhovorů s pamětníky a materiálů získaných v archivech popsat historii ženijně technického zátarasu.
2. Na základě rozhovorů s pamětníky a materiálů získaných v archivech popsat jednotlivé prvky ženijně technického zátarasu.
3. Zdokumentovat pozůstatky ženijně technického zátarasu v krajině.

Metodika:

Historii a popis jednotlivých prvků ŽTZ jsme sestavovali na základě informací získaných z rozhovorů s pamětníky, a to konkrétně s ing. Gajduškem a Ing. Nehybou, kteří se jakožto pracovníci lesní správy pohybovaly za dráty, dále pak s Majorem Štěpánkem, který byl velitelem Staroměstské rotý Pohraniční Stráže. Rozhovory, každý o délce cca 1 hod. jsme nahrávali na iaudio, a poté doslovně přepsali a následně upravili. Jako další zdroj posloužili sborníky archivu ministerstva vnitra, a to č.2 / 2004 a č.3 / 2005.

Pozůstatek ŽTZ v krajině jsme pak zdokumentovali při práci v terénu. Na základě mapy České Kanady a okolí v měřítku 1:48 000 s přesně zakreslenou linií starého i nového ŽTZ, kterou nám věnoval Ing. Nehyba, jsme prošli trasu obou zátarasů a dokumentovali všechny krajinné prvky, jež jsme považovali za pozůstatek ŽTZ.

Historie ŽTZ:

Po druhé světové válce hranice Československa střežila Finanční stráž společně s Národní Bezpečností (od roku 1946 pak SNB – Sbor Národní bezpečnosti). V tomto období hranici volně přecházeli pašeráci, zloději, tzv. wehrwolfové a další narušitelé. Strážci hranice pracovali ve velmi náročných podmínkách a byli materiálně i početně slabí. Často docházelo ke krádežím ze strany odsunutých Němců, kteří se vraceli pro svůj majetek. V roce 1948 došlo k reorganizaci a vznikla Pohraniční stráž SNB. V tomto období začali hranice nelegálně překračovat i Čechoslováci, nespokojení s režimem. Takzvaní převaděči (většinou místní lidé, dobře znalí terénu) za peníze vodili lidi přes hranice. Jediné pomocné prostředky, které pohraničníci využívali, byli pozorovatelní vybudované na strategicky výhodných bodech. Z nich pak kontrolovali terén. Vzhledem k malému počtu příslušníků PS nebyla možnost obsadit pozorovatelní všechny a mezi jednotlivými strážemi tak byli dostatečně velké mezery k nepozorovanému přechodu hranic. Postupně však přijížděli posily, společně s novým vybavením. Pohraničníci se už dobře seznámili s terénem a karta se začala obracet v jejich prospěch.

Komunistická vláda začala řešit otázku doposud slabě hlídaných hranic razantním způsobem. Bylo rozhodnuto vybudovat lesní průseky při hranicích a na krizových místech v nich pak vztyčit plot z ostnatého drátu, probitý elektřinou. V souvislosti s nově vzniklým opatřením se uskutečnila i nová sestava Pohraniční stráže. Ta znamenala navýšení počtů pohraničníků a přesně vymezovala jejich pravomoci. Nově vzniklé rotty byly umístěny blíže k hranicím a na jaře roku 1951 se začalo s budováním ženíjně - technického záatarasu (ŽTZ). Jeho cílem bylo znemožnit narušitelům dosažení státní hranice. Jednalo se o poměrně složitý úkol. Bylo třeba vykácet široká pásma, vytrhat z nich pařezy, zorat je, postavit plot a přivést k němu elektřinu. Vybudovat takovýto systém táhnoucí se od ašského výběžku podél státní hranice až na trojmezí Československo – Maďarsko – Rakousko, bylo velmi náročné. Ženíjní oddíly PS ho budovali několik let. Vzniklo hraniční pásmo, kam se smělo jenom na propustku. V tomto sektoru se volně pohybovali pouze příslušníci PS. Vesnice tu byly srovnány se zemí a obyvatelé přesídlení. V onom hraničním pásmu se nacházel ŽTZ. Před samotným hraničním pásmem se nacházelo ještě jedno pásmo, a to zakázané.

Prioritu při výstavbě měla hranice se Západním Německem (Rakousko bylo neutrálním státem a jeho pohraničí měl pod správou SSSR). Nedostatek techniky, neustále nově vznikající problémy a náročná údržba celého systému byly faktory, které brzdily celé budování. Neexistovala však předepsaná forma záatarasu, každý úsek se řešil podle potřeby. Celý záataras byl také poměrně nákladný. Množství elektrické energie spotřebované na dráty bylo značné. Najednou to nebyly narušitelé, kdo bezprostředně ohrožovali životy pohraničníků, ale systém, který jim měl usnadňovat práci, ženíjnětechnický záataras. Při jeho budování, údržbě ale i střežení zemřelo mnoho lidí.

Ať už úrazem elektrickým proudem při údržbě drátů, nebo na popáleniny při instalování signálních nábojů. Na hranici v letech 1945 – 1989 zemřelo zhruba 300 lidí v důsledku pokusu o nelegální přechod a zhruba 600 pohraničníků při výkonu služby. Tato čísla mluví za vše. ŽTZ se v průběhu let stále měnil. Docházelo k nejrůznějším inovacím, a zároveň se rušili některé zastaralé nebo zbytečné prvky, jako např. minová pole. V roce 1956 došlo k modifikaci Elektrického drátěného záatarasu, přidáním další signalizační stěny. Ani v tomto roce však ještě nebyl záataras postaven po celé délce hranic s Německem a Rakouskem.

Šedesátá léta znamenala rozsáhlé změny. Jednak se na některých úsecích záataras posunul směrem do vnitrozemí, aby měl po jeho případném překonání narušitel k samotným hranicím ještě kus cesty a pohraničníci tak dostali více času na jeho dopadení, a jednak se upustilo od vysokonapěťového systému a elektřina nadále sloužila jen k určení narušeného

místa. Posunuté dráty už mnohdy nevedli souběžně s hranicí. Zato však vedli podél pro ten účel většinou vybudovaných tzv. signálních silnic, sloužících k rychlému přesunu pohraničnicků k inkriminovanému místu. Společně s touto změnou zaniklo zakázané pásmo a bylo ustanoveno pouze hraniční pásmo (jeho hranice vedla většinou podél drátů).

V sedmdesátých letech se pak některé úseky posouvali ještě více do vnitrozemí, ale to už byla definitivní poloha. Dále už se měnila jen podoba ŽTZ a byli přidávány nové prvky sloužící k ochraně hranic. Po roce 1989 bylo zahájeno bourání. Na některých úsecích byli však dráty na žádost statkářů ponechány jako součást ohradníku pro dobytek.

Jednotlivé prvky ŽTZ:

Nástražná osvěcovala:

Jedná se o vůbec první prvek, používaný již od začátku roku 1951. Princip byl velice jednoduchý: Výmetnice se signálním nábojem (světlicí) byla napojena na cca 100 m dlouhý drát, jenž byl pevně napnutý. V případě narušení napnutého drátu se iniciovala rozbuška ve výmetnici, a signální náboj z ní kolmo vzhůru vystřelil. Příslušníci pohraniční stráže světlici na obloze zpozorovali a podle její barvy pak určili, o který úsek se jedná. Případný narušitel hranice byl takto prozrazen, a šance na jeho dopadení se rapidně zvětšila.

Tento systém však začal vykazovat značné množství nedostatků. Silný vítr, mráz, vlhko, sníh, ale i pohyb zvěře, to všechno byli faktory, které způsobovali neustálé závady a falešné poplachy. Při vychýlení výmetnice z kolmého směru navíc hrozil i požár. Samotná instalace těchto nástrah si vyžádala nesčetná zranění (převážně těžké popáleniny), a tak se museli pohraničníci naučit umisťovat náboje do výmetnic v leže, což byl jediný bezpečný způsob. Doplňování světlic bylo finančně poměrně nákladné, a tak někde zkrátka chyběly.

Bezpečnější, úspornější a méně náročný systém představovala tzv. signální nastrahovala. Ta pracovala na podobné bázi, jen místo výmetnice byla na drát napojena plochá baterie. Při narušení se baterie sepnula a proud vedený drátem od nástražného zařízení rozsvítil žárovku, podle které pohraničníci poznali že úsek je narušen.

Lesní průseky:

Skrz zalesněné části zakázaného pásma byly rovnoběžně s hranicí vykáceny průseky o šířce deseti metrů. Při překonávání průseku byl pak narušitel spatřen z pozorovatelný na vyvýšeném bodě (nemohl se nikam skrýt). S budováním těchto pásů se započalo v polovině roku 1951. Práci komplikoval nedostatek nástrojů a především těžké techniky. Pokácené stromy tak často uhnívaly v lese, a díky tomu se rozmnožovali dřevokazní škůdci. Jedním z dalších problémů byl fakt, že lesní zpráva neměla dostatek „prověřených“ lidí, kteří by mohli pracovat v zakázaném pásmu. Lesní průseky se postupem času rozšiřovali až na osmnáct metrů.

Kontrolní orný pás:

V rámci lesních průseků se začal budovat tzv. kontrolní orný pás. Vyoraný pruh o šířce 6 – 10 metrů perfektně zachoval všechny stopy. Pohraničníci tak mohli zjistit, jakým směrem se narušitel pohyboval (především zda šel od hranic, či k hranicím). K vyorání půdy se používali traktory STS, jejich nedostatek však zapříčinil nasazení kolových traktorů. K vytrhání pařezů pak posloužili buldozery a trhavina. Používal se též jed, který zajistil nulovou vegetaci v kýženém pásmu.

Prioritu před ŽTZ měla sklizeň na polích, a tak se v její době nemohlo pokračovat v orání pásu. Malá vzdálenost orného pásu od hranic (někde pouhých 10m) způsobovala problémy, jako např. stopy rakouských zemědělců obhospodávajících svá příhraniční pole, které pak mátlý naše pohraničníky. Tato malá operační hloubka také nedávala strážcům hranice příliš velkou šanci na dopadení narušitele mířícího do Rakouska. Pohraničníci sice k rychlému přesunu využívali koně, nicméně nebyli příliš zdatnými jezdci. To se samozřejmě v průběhu let změnilo a později se tak přesouvali v automobilech UAZ.

Drátěný zátaras:

Drátěný zátaras byl systém, který přímo fyzicky zamezoval ilegální přechod hranic. Tři souběžné drátěné ploty zabíraly třímetrový pruh uprostřed vyoraného pásma, přičemž jeho vnější část (blíže k hranici) byla přesně uprostřed průseku. Hlavní drátěný plot nesly kůly o délce 280 cm a o průměru 14 – 16 cm. Dva krajní ploty pak nesly 220 cm dlouhé a 12 – 16 cm široké kůly. Dřevěné kůly se naimpregnovali a jejich spodní část byla opálena. Dráty se k nim připevňovali na skobičky, museli být vypnuté a blízko u sebe. V prostřední řadě bylo nataženo 8 vodorovných a 7 svislých drátů, ve dvou krajních řadách byli 2 křížové a 7 vodorovných drátů. Na vrcholu kůlů prostřední stěny se nacházeli tzv. téčka. (viz obrázek), při jejichž ohnutí došlo k uzavření el. obvodu. Mezi jednotlivými ploty byly nataženy dráty, které bránili volnému pohybu v tomto prostoru. Na prostřední stěně byly čtyři ostnaté vodiče pod vysokým napětím.

S výstavbou se započalo roku 1951 a práci měli na starosti ženijní jednotky Pohraniční Stráže, a např. na úseku znojenské brigády se postupovalo rychlostí 7,5km za den. Každým rokem se zátaras prodlužoval, zdokonaloval a zvyšoval se počet vodičů. Plot nebyl zpočátku celistvý, mezery tvořili průjezdy, zatarasené přenosnými překážkami (rozsocháči). Později byla ve zbudována dvířka pro pohraničníky. Na některých úsecích byl plot pouze přibitý na stromy, někde ho tvořila jen jedna stěna a někde nebyl vůbec.

V zimě roku 1952 – 53 padající sníh zasypal dráty a při jeho tání s sebou některé strhl (převážně ty šikmé). Krajní ploty se tak vychýlily směrem k prostřednímu. Problémy spojené převážně s klimatickými změnami, pohybem zvěře a elektrifikací stále přibývaly. V šedesátých letech se zátaras posunul dále od hranic, a jeho linie už je věrně nekopírovala. Snížila se tak šance na útěk narušitele za hranice.

EZO:

EDZ (elektrický drátěný zátaras) tvořila osnova několika vodičů zapojených do rozvodu vysokého napětí. Celý systém nesl název EZOH (elektrické zařízení ochrany hranice). Dráty bylo vedeno 2000 – 6300 V (liší se úsek od úseku). Z transformační stanice byl proud veden vysokonapěťovým kabelem přes 7 m. vysoké sloupy až k drátěnému zátarasu. Tam byl puštěn do vodících drátů na vnitřní stěně středního plotu. Styk člověka s drátem znamenal smrt. Pokud k tomu došlo, obvod skartoval, jistič odpojil proud a stejně jako v případě nástražných osvětlovačů se rozsvítila žárovka daného úseku.

S výstavbou se začalo roku 1952. Docházelo k častým úrazům, a to hlavně při údržbě zátarasu, v domněnku že proud je vypnutý. Kvůli interakcím drátů s minami a zvířectvem, byli opravy na denním pořádku. Další problém byl nákladný provoz v důsledku velké spotřeby elektřiny. To se projevilo např. nedostatkem oleje do transformátorů. Stavbu zpomaloval i fakt, že tehdejší české pohraničí (s výjimkou velkých měst) bylo velmi řídko elektrifikováno.

Koncem roku 1953 byla však již většina úseků funkčních a pod proudem. Problémy způsobené rostoucí trávou způsobující zkraty, přívalovými dešti a povodněmi, potvrdili náročnost údržby celého systému. V polovině šedesátých let bylo upuštěno od vysoko napěťového systému, a přešlo se na elektronickou signalizaci (1,5 – 24 V). Současně s tím se i celý zátaras posunul směrem do vnitrozemí.

Signální silnice:

Současně s posunutím zátarasu dále od hranic byly zbudovány signální silnice, které kopírovali „nové“ dráty. Sloužili k rychlému přesunu pohraničníků do krizového místa. Tyto silnice dnes tvoří rozsáhlou síť cyklostezek.

Pozůstatky ženijně technického zátarasu v krajině:

„Starý“ zátaras (Artoleč – Romava – Pernárec – Maříž)

Ve vesnici Artoleč, ležící jižně od Nové Bystřice, se nachází opuštěná budova bývalé roty Pohraniční stráže (v době fungování starého zátarasu byla však tato rota situována na Romavě, tento objekt se váže až k zátarasu novému). Směrem na východ od ní se pak táhne silnice, na krajích zarostlá břízami a topoly, která se po 750 metrech noří do lesa, kde uhýbá z trasy zátarasu. Ten dále pokračoval tam, kde dnes vidíme pásmo mladé vegetace uprostřed lesa. Vzdálenost od hranice je 350 metrů. Silnice sice přímo nekopíruje tuto linii, nicméně je stále poblíž. Po cca 1100 metrech se pásmo stáčí na jih a silnice též. Poloha zátarasu je stále velmi dobře čitelná, mladé a nedorostlé smrčky společně s břízami se v pruhu vinou skrz les. Po sedmi kilometrech, kdy pásmo mine Starohuťský vrch i zaniklou vesnicí Staré Hutě a následně i rybník Kačer (vše na východ od zátarasu) dosahuje jižní hranice České Kanady, západní hranici má však po celou dobu stále v těsné blízkosti, a to od 35m až po 700m (jihozápadní cíp je pak vzdálen až 2000m) a průběžně se k němu připojuje a zase odpojuje silnice. Ještě před dosažením jižní hranice zátaras probíhal zaniklou vesnicí Romava, kde byla v prostorách bývalé celnice zřízena rota PS. Těsně před hranicí se stácel na severovýchod a byl tak s ní rovnoběžným. Následuje tedy 400m lesního průseku s pásmem smrků uprostřed, a poté 300m skrz mokřad. Tady v pásmu převažují břízky. Linie se poté zvedá na sever a z mokřadu se opět stává les. Na tomto úseku jsme našly původní keramické izolátory elektrického proudu, používané pro vysokonapěťový systém EZOH. Po 300m následuje změna směru na severovýchod a les postupně řídne. Zátaras vedl jižně od Rajcheřovského rybníka mezi loukami. V tomto úseku je jeho trasa velmi špatně rozeznatelná, ale zásadě se opět jedná o pásmo stromů a odlišné vegetace od okolí podél cesty, ta se po několika desítkách metrů stáčí klem Kravího vrchu na východ a linie ji kopíruje. Zde má pásmo charakter širokého lesního průseku s cestou uprostřed. Vzdálenost od hranice je 80 – 300 m. A takto zátaras pokračoval necelé dva kilometry. Tady les končí a pásmo se tak vine loukou. Zde se jedná o 25m široký pruh břízek a vyšší trávy s náznakem cesty uprostřed. Vše končí se silnicí Košťálkov – Klein Taxen. Za ní se totiž špatně rozpoznává, kudy přesně zátaras vedl. Nachází se zde hustý smíšený les, na jehož severovýchodním cípu leží křižovatka cest. Zátaras kopíroval tu severovýchodní, která se po 25m odklání na sever. V tomto bodě linie cestu opouští a pokračuje ve svém směru. Nejdříve v podobě pruhu smíšených stromků, posléze se noří do velkého lesa, ze kterého po 350m opět vychází a pak pokračuje skrz louky, přičemž po chvíli se na ní napojuje cesta a nakonec se linie zanořuje do smrkového lesa, kde opět tvoří průsek mladší vegetace a je víceméně rovnoběžná s hranicí. V lese se pak 4,5 km klikatí souběžně s hranicí a když jej opustí, nachází se přímo u obce Maříž.

Původní ženijně technický zátaras po sobě tedy i po cca 50. letech zanechal viditelné stopy v krajině do té míry, že je možné prakticky přesně určit jeho polohu. Bylo to především neustálé orání a jedování půdy v okolí tarasu, které zapříčinilo tak zřetelný rozdíl tohoto pásma s okolní vegetací. Na dnešní turistické mapě můžeme vidět vyznačené dlouhé rovné lesní průseky rovnoběžné s hranicí, ty často bývají pozůstatkem právě ženijně technického zátarasu. Mezi rybníky Rajcheřov a Romava se nachází sloupy vysokého napětí, avšak dnes již bez drátů. Ty sloužili k přívodu elektřiny k zátarasu.

„Nový“ zátaras: (Artoleč – Mýtinky – Veclov – Maříž)

Mezi bývalou Artolečskou rotou a Artolečí vede silnice, na kterou se napojuje polní cesta. Ta pak vede kolem rybníka až k silnici, kde se mění v pásno stromů. Linie probíhá podél silnice kolem dalšího rybníka a na rozcestí pak uhýbá do leva, čili na východ. Pásno stromu je zde řídké a v podstatě se jedná pouze o břízky. Po 800m signální silnice zabíhá do lesíka, a tak stromoví podél ní střídá hustý smrkový porost. Po chvíli se však pásno vine opět mezi poli a alej stromů na místě zátarasu tvoří převážně vzrostlé břízy. O půl kilometru dále leží na linii vesnice Mýtinky. Zde se nám linie tak trochu ztrácí, stromy mizí, avšak odlišná vegetace je znatelná. Po 350m se linie napojuje zpět k silnici. Ta poté zabíhá do lesa, kde pásno tvoří pruh smrků podél ní, a to konkrétně podél jižní strany (zátaras byl vždy na hranici bližší straně signální silnice). Zátaras se tady postupně stácel na jih. Tento oblouček je kilometr dlouhý. Pásno je 20m široké a velmi zřetelné. Ve stejné podobě pokračuje dále na jih a poté se stáčí na východ (stejný kilometrový oblouček). Po pár dalších zákrutech již les končí a linie vede po poli k obci Návary. Na tomto úseku už můžeme kromě odlišné vegetace vidět i samotné dráty ve své téměř původní podobě. Přes dva metry vysoké kůly a ostnaté dráty tvoří plot, který dnes slouží jako část ohradníku pro krávy, mezi nimiž a silnicí je pár metrů širohé husté pásno stromů tak, že ze silnice dráty nejsou vidět. Dobytek je jediný důvod, proč zde zátaras nebyl zbourán. O 500m dále se nachází velká železná brána, která sloužila jako vjezd pro techniku obhospodařující krajinu za dráty. Po 200m se dráty stáčí na severovýchod a o dalších 400m dále pak na severoseverovýchod, až se napojují na silnici Návary – Veclov. Zde jsou místy v drátech zabudována malá dvířka, ta sloužila pohraničníkům. Ještě než se silnice zanoří do lesa, dráty uhýbají na jih a posléze končí. Navazuje na ně linie mladých smrků tvořící průsek v lese, která se po 200m rozplývá. Její průchod vesnicí Návary je prakticky neidentifikovatelný. Až za obcí se opět objevuje zřetelný pás břízek a místy i smrků, který se napojuje na silnici Staré Město – Košťálov. Pak se stáčí na sever až k objektu bývalé Staroměstské roty Pohraniční Stráže. Objekt, tvořený jednou hlavní 80 m. dlouhou dvoukřídlou budovou a sedmi dalšími menšími, je dnes již opuštěný. V jeho prostorách nalezneme to co zbylo z cvičáku na psy a také podzemní muniční sklad. Na severní plot objektu přímo navazuje pásno břízek a smrků, táhnoucích se podél silnice ku Starému městu. Silnice se po 250m noří do lesa a pásno společně s ní. Zhruba 350m dlouhý lesní úsek končí a pásno ještě chvíli lemuje silnici, po chvíli však končí a dál pokračuje jen čisté pole. O 700m vzdušnou čarou dál leží rybník a na jeho východním břehu pásno opět začíná podél cesty a jeho součástí jsou dokonce i samotné dráty v téměř původní podobě. Tvoří součást ohradníku pro dobytek, stejně jako dráty u Veclova. Po 250m se dráty stáčí na sever, kde se k nim po zhruba stejné vzdálenosti připojuje pásno stromků. V tomto místě leží další velká železná vrata, stejná jako u Veclova, avšak velmi poničená a nefunkční. Po 130m dráty končí a pokračuje pouze vegetační pás břízek a smrků. Linie opět prochází lesem podél silnice následující 1,5 km v podstatě nezměněné podobě, až se napojuje na silnici Staré město – Slavonice. Té se drží v podobě srčků, jedlí a břízek lemujících jižní okraj silnice a uhýbá až těsně před Kadlcem, a to na jih. Vzápětí se však stáčí na jihovýchod a v tomto směru setrvává 1,8km, až k Pařížskému rozcestí. Na tomto úseku se v pásnu objevují borovice, a to v hojném počtu. Zároveň jsou tu k vidění pozůstatky drátěného zátarasu, ale ne v tak zachovalé podobě, jako je tomu jinde. Obec Maříž je obehnána kolem dokola. Pásno zde tvoří mimo jiné i bezy, a místy je zřetelné, místy ne.

Je tomu již 17 let od zbourání poslední varianty Ženijně Technického Zátarasu, a přesto je zde po něm stále velmi zřetelná stopa a to zejména ve vegetačním pásnu, a místy i neodstraněným plotem z ostnatých drátů. V krajině jsou jeho pozůstatky samozřejmě mnohem čitelnější než v případě zátarasu starého, např. podél celé linie zůstaly signální cesty, které jsou dodnes plně funkční a využívány.

Přílohy:

Rozhovor s pamětníkem:

Ing. Nehyba

(Bývalý pracovník lesního závodu, dnes zaměstnanec Lesů Český Rudolec a.s., pracoval za „oponou“.)

Tomáš Žatačka (dále jen ToŽa): „Pocházíte odsud, nebo jste se do této oblasti přistěhoval?“

Ing. Nehyba (dále jen Nehyba): „Přistěhoval jsem se sem za práci. Pocházím od Brna a když jsem se oženil, sháněl jsem místo s bytem a tady se uvolnilo místo na lesním závodě. Využil jsem toho a přistěhoval jsem se sem.“

ToŽa: V jakém roce?

Nehyba: „V roce 1986, takže Železnou oponu nepamatuji dlouho, ale zážitků mám dost.“

ToŽa: „Mohl by jste tedy říct pár slov o oponě?“

Nehyba: „Nejdříve bych začal s tzv. propustkami, čili kdo tam směl a kdo ne. Za dráty, jak se běžně říkalo, protože správné označení je ženijně technické zabezpečení, nebo ženijně technický zátaras, mohl pouze ten, kdo měl propustku. Dalo se tam jít také jednorázově s doprovodem pohraničníka, ale to bylo výjimečné. A protože jsme měli 15% výměry lesního závodu za drátama tak pracovníci měli propustky, tzn. jednak THP a jednak lesní dělníci. Propustku, na žádost příslušného člověka vystavovalo Ministerstvo Vnitra, ale až po prověrce. Někdo měl z titulu funkce samostatný vstup. Někdo, to jsem byl např. já, tam sám nemohl, museli jsme jít aspoň dva. Jeden den předem (24h.) než jsme tam chtěli jít, jsme se museli nahlásit u pohraniční strážě a uvést kdo, kdy a kam přesně půjde. Pak jsme přišli na dráty a z propustky pohraničníci volali na rotu, jestli jsme nahlášení. A tak nás pustili, nebo taky nepustili. Někdy řekli, že mají akci a vrátili jsme se, takže to byla loterie.“

ToŽa: „Pamatujete si nějaký ten zážitek?“

Nehyba: „V lesním závodě byl p. Šerák, který jezdil s Varyňákem. Varenský to bylo kolové rypadlo s radlicí, dělali to Poláci, firma Varenský. Tak přijeli na dráty a voják volal na rotu. Za dráty jde Šerák s Varenským a to bylo v době, kdy houfně prchali Poláci. Tenkrát po těch událostech v Gdaňsku a tak za rotu odpověděl byla. Šerák muže, ale Varynský ne. Mysleli si, že se jedná o Poláka. Propustka byla vyložena kvůli práci, a protože se tam pohybovalo minimum lidí, vyrostly tam borůvky. To je jediná věc pro kterou lituji, že dráty nestojí. Jakmile borůvky začnou zrást tak se hned nahrnou lidi a všechny je hned vysbírají. Tehdy byl čas, když dozrály, člověk si je mohl v klidu nasbírat, což se samozřejmě oficiálně nesmělo. Jedině, že bych snad vykázal, že je sbíráám do závodní kuchyně na koláče (smích). Jednou jsme jeli trasovat cestu a bránou, která se málokdy otvírala, nebyla tam ani pořádná silnice. PSáci říkali: „Otevřete kufr“. Uviděli tam hřebeny a kýble. „Ne, aby jste sbírali borůvky“, povídali. „Ne my nebudem“, odpověděli jsme. Já jsem šel se šéfem trasovat a řidič

ještě s jedním kolegou šli trhat borůvky u auta. Jak jsme tak šli po trase tak najednou proti nám přišel hajnej, že pro nás jdou PS. Vrátili jsme se k autu a PSáci nikde. Asi jsme se minuli. Ti dva tam zkroušeně seděli u auta. „Vy jste sbírali borůvky!“ „Ne nesbírali.“ A ti dva sbírali, jo sbírali. Vyhnali nás, sebrali propustky a bylo. Druhý den přišli, protože v podstatě jsme nic neudělali, a propustky vrátili. A ty dráty můžete vidět u Návar, tam je nechali jako ohradu. Většinou to byl plot natažený z ostatních drátů s elektrickou signalizací, takže když to někdo propojil, tak to zazvonilo. Z obou stran byly cca 3 – 4m zorané a vypleté a vyjedované půdy, takže tam nic nerostlo. Pravidelně hrabali tak, že byla vidět každá stopa. Někde byly dráty dvojité, nebo i trojité, záleželo na vzdálenosti hranice. Bylo potřeba, aby když se někdo dostal přes dráty, tak aby měl hranici časově dál než PS z roty. Když zjistili signál tak vyrazili statně útočící psy. Tam byl ještě jeden plot, tam byl pes a ten když to někdo spojil tak se mu otevřeli dvířka a on vyběhl a když jsme se ptali PS co zvěř a to. To je cvičený na lidi. Pak to utek nějaký pes do Rakouska ten někoho pokousal a pak to museli zlikvidovat. Taky bylo místo kde to bylo par set metrů od hranic a tam to pamatuju.“

ToŽa: „Jak to bylo s tím elektrickým proudem, kdyby jste mohl být konkrétnější?“

Nehyba: „Z počátku 50. let tam bylo tuším 15000V, čili kontakt byl smrtící. Později ale už jen 24V, pouze k signalizaci.“

ToŽa: „Jak široký byl zhruba vyoraný pás?“

Nehyba: „Zhruba 3 – 4m před a za drátama. Jinak ty zátarasy byli dva..Původně v 50. letech to šlo kolem hranice. Tyhle dráty byli zbourány v roce 1952 nebo 53.Předtím tady bylo zakázaný pásma a hraniční pásma do zakázaného nesměl vůbec nikdo a do hraničního s propustkou. V té době byli Slavonice v pohraničním pásmu, takže kdo chtěl do Slavonic musel mít propustku. Pak to vyčlenili a mohlo se tam normálně. A potom, proč to nikdo pořádně neví snad i Rakušáci protestovali, že ty dráty jsou vidět, se posunuly do vnitrozemí. Kus to bylo někdy kolem roku 1968.Jejich poloha se úplně změnila Třeba vesnice Maříž byla náhle obehnaná kolem dokola, přesto tam nebyla brána. Dráty šli před silnicí se odklonili a zase přišli z druhé strany silnice, ale stály tam vždycky PSáci a bez propustky vás tam nepustili, přesto že to bylo před drátama. Ve Slavonicích byla kostelní věž na ochoze prknama zatlučená, aby nebylo vidět do Rakouska, aby se farář náhodou nepodíval (smích). Tam co šly dráty tak dodnes vidíte průseky v lese.“

ToŽa: „Jak fungovali brány?“

Nehyba: „Bran bylo více, ale otvírali se jenom některé. Když my jsme např. jeli na Romavu, tak jsme museli až k Artoleči. A pak jít 9 km, i když jsme to tady měli třeba blíž. Po listopadu dráty chvíli zůstali, ale PS otevřeli brány, takže se tam už mohlo, ale mam z toho jeden zážitek. Měli jsme tady v Havířově právě tu svárnici kde jsme trasovali cestu, co už se stavěla. Tak jsme vystoupili u roty, a brána byla zavřená, ale PSáci nás pustili. Prošli jsme trasové svárnice. A dál nahore byla brána, která byla otevřená, uprostřed lesa a nehlídaná, tak jsme vyšli. A šli jsme zpátky, protože auta jsme měli u roty. No a jak šel šéf jen tak kolem drátů, tak je zkratoval. No a za tři minuty přijeli PSáci, brány sice otevřeli, ale pořád to měli zapnutý a hlídali (smích). To bylo po listopadu, myslím že jaro 1990 březen, nebo duben. Prostě ta vojenská

logika. Byli zvyklí zareagovat, přitom bránu proti rotě co viděli z okna měli zamčenou. No a uprostřed lesa už je měli odemčený, zato hlídany. A pak tam se ani nesmělo promluvit, když jste potkali někoho na rakouských hranicích, tak jste museli dělat že ho nevidíte, tak maximálně pokývnout. Protože STBáci měli svoje špicli a ty donášeli. Třeba jsme tam dělali melioraci na potoce a o svačině bagrysta a traktorysta svačili a jeden si sedl na náš břeh a druhý na rakouský a přišel o propustku, protože překročil do Rakous.“.

ToŽa: „Kolik lidí vlastnilo propustku?“

Nehyba: „Těžko říct. Od závodu THP tak dvacet. A dělníků těch bylo víc. Od statku jich bylo. mín, protože to byli, v podstatě traktoristi.“

ToŽa: „Z jakého důvodu vás tam třeba nepustili?“

Nehyba: „Když honili špiona, nebo měli schůzku ze špionem z druhé strany. To byly pověsti co se říkalo. Kde byla pravda to nevím. Když se setkali, nepotřebovali aby je někdo viděl“.

ToŽa: „Stávalo se to často?“

Nehyba: „Moc ne, ale ještě byl jeden problém, a to že bylo několik rot. Člověk, když procházel roty od Starého Města tak třeba přišel do Artolečské. Taky průšvih tam sem nebyl nahlášený. Nemohli jsem ale tušit kde mají hranice.“

ToŽa: „Takže ta propustka platila jen na nějaký úsek?“

Nehyba: „Ne, platila všude, ale v podstatě tam kde se nahlásili, že cesta vede jedna kolem hranice od jedné roty k druhé, to jsem netušil.“

ToŽa: „Víte o někom, kdo utekl?“

Nehyba: „Tady ne. Tam u Znojma utekli, po velmi vysokém napětí po nuláku. Udělal si kladku a přešel po nuláku, po horním drátě. Když jsem dělal na Znojmě to bylo zrovna v roce 1984 to utekl chlap horkovzdušným balónem. Když byl příznivý vítr, dotáhl si ho až k hranici a tam se mu podařilo uletět.“

ToŽa: „Když to tady padlo, tak jak fungovalo bourání?“

Nehyba: „Balili to vojáci postupně. Já nevím přesně, ale v roce 1990 to měli sbalený někde od východu až po Slavonice. Časově nevím kdy to balili. U Návar tam to nechali kvůli pastvinám, ten kousek kvůli kravám. No a pak to rozprodávali. Dokonce tu byla i skupina občanů, která z toho dělala suvenýry. Rozstříhaný třeba 15 cm drátů na plexisklo. A prodávali železnou oponu na dřevěných stojácích s rokem 53-90.“

ToŽa: „Vzpomenete si ještě na nějakou zajímavost?“

Nehyba: „Los jednou potrhál dráty, on má osm metrů, takže když se rozběhne tak to pro něj není žádná překážka. A jednou hořelo na hranici, tohle ale znám jenom z vyprávění,

otevřeli brány a nehlídali. Všichni hasili tak otevřeli bránu a nikoho nezajímalo jestli někdo zdrhne nebo nezdrhne.“

ToŽa: „Oni jsou u Návar právě ty kůli ohořelý zespoda.“

Nehyba: „*To není ohořelý, to jen černá pentrac. To bylo napouštěný tercinem, aby to nehnulo. A ono to časem rozpršelo, takže možná že země to vypadá tmavší. To bylo jedovatý, to bylo vidět i na té staré i na té původní tam jsou do dnes ty smrčky, to byla ekologie, protože plést to nešlo, tak to prostě stříkali někdy to odnesla voda tak tam v lese vybagrovali zeminu, protože na kamenech nejsou ty stopy vidět. A někde třeba u kamene Čechy, Morava tam je to spíš znát mimo les kolem silnice. Tak ten pruh ten tam nalít a dneska už to někde není vůbec vidět, třeba když jedeme do Maříže kolem silnice šli dráty, tam je pole.“*

ToŽa: „*Ještě jsem četl někde, že pohraničníci měli nějaký signalizační systém se světlicemi...*“

Nehyba: „*To měli na jižní Moravě, protože je to rovina, lehčí terén, tak ty dráty byly dál od hranice. A kromě toho tam ještě bylo hraniční pásmo kolem drátů. Na jižní Moravě tam byly ještě kilometr nebo dva před dráty tabule hraničního pásma. Protože tam bylo dost jednoduchý třeba autem projet. Slyšel jsem historku v Jaroslavicích, tam šly dráty zhruba 100 metrů za hranice. Vojáci šli v průvodu, mezi tím jim tam zdrhlo několik lidí. To jsou takový pověsti co člověk slyší od místních. No dá se tomu věřit, vypadá to pravděpodobně. Kde je pravda nevím. Ale jak byli ty tabule před dráty, tak tam bylo hodně větrolamů taky kolem toho vedly cesty a oni kolem toho měli natáhnuté dráty. Nikdo si jich nevšiml. Tak sem tam někdo najel do drátů a odpálil světlici. Jeden přes to dvakrát přelítnul a zamotal se na motorce Bylo vypnutý, takže si akorát namotal dráty na kola. Ale bylo to i tady na jednom místě, vím že jsme to s Forťem jednou omylem odpálili u Slavětína . A vojáci jak spěchali, tak cestou odpálili světlici na jiném místě. Takže nám nemohli moc nadávat. Pak tady byla pomocná služba PS. Mladí strážníci hranic. Mě to teda nepotkalo, ale mé kolegy, kteří přišli před námi a chtěli propustku na práci za dráty. Museli stát pomocníky pohraniční strážě. A pak v neděli tady hlídali na rozcestí a zapisovali čísla cizích poznávacích značek.“*

ToŽa: „Znáte někoho, nebo máte kontakt kdo byl přímo PSák nebo PPSák?“

Nehyba: „*Pomocníků to vím a PSák původní tu snad není žádnéj. To byli všechno vojáci z povolání. Základáci narukovaný na dva roky. Pak tady chodili ještě vojáci pohraničníci v civilu, ti se poznali podle toho, že měli plátěnou brašnu a plynovou masku a chodili po Dědinách. Procházeli Dědiny. Mě samotného chytli v roce 1982 to jsem jel úzkokolejkou do Bystřice a když jsem vystoupil, už mě kontroloval. Odkud, kam, proč. A hustili to i do dětí. Jednou jsme trasovali svážnici u hřiště čtyři kilometry od hranice, kde dělali tu práci a čekali až přijede auto. A šli dvě holky 12, 13 let a zeptal jsem se jich: „Holky kudy nejbližší do Rakouska“? Utekli a za chvíli tam byl pomocník a hned se ptal kdo jsme, co jsme, prostě děti donášeli. Jeden kolega z žertu říkal: „Odpoledne se asi podívám do Rakouska“. A byl bez propustky. Když si někdo při práci za dráty potřeboval odskočit, a došel si na záchod nebo si chtěl odpočinout tak po něm hned šli.“*

ToŽa: „Ještě by nás zajímali zaniklé vesnice jako Košťálkov, Romava atd.“

Nehyba: „Oni to srovnali potom všechno, aby se v tom neukrývali diversanti nebo uprchlíci. Vydržel tam jeden mlýn, ten likvidovali až já nevím v roce 60, pod Starým městem.“

ToŽa: „Slyšeli jsme, že byl nějaký rybník zespoda odrátovaný.“

Nehyba: „Tady je rybník, který normálně přesypali a on se rozdělil na dva. Tady u Maříže kde teče potok tak tam je betonová propust a jsou tam mříže uprostřed, jak se svazovali roury tak mezi dvě tam je normálně ocelová mříž. Jinak v Nový Bystřici byla řekl bych pořád otevřená brána, protože to byl mezinárodní přechod.“

ToŽa: „A poslední otázka. Na hranici přímo byli jenom patníky?“

Nehyba: „No, pak byl ještě varovací drát pár metrů před hranicemi, tam kde to nebylo jasné, tak tam byl metr třicet drát. To byl normálně napínací drát na plot aby člověk šel, narazil a aby si uvědomil, že tam je hranice. Bylo to zajímavé, když člověk přišel na hranici třeba pod mnichem tak u nich louky, a u nás monokultury. U nás to vysychalo a za čarou prostě rozkvetlá louka nebo co jsem viděl na Šumavě, když jsme byli v Bavorském parku, tak hraniční potůček u nich byla výseč skoro jak na golfovém trávníku a u nás kopřivy, džungle, vůbec nikdo nehospodařil. No tak se přestalo hospodařit na stovky metrů. Když si vezmete, máme tady celou tuto oblast. Ta byla zemědělská. Les to byla ta hnědá. Jinak to zelenočervené to byli pole. Hm, to je zalesněný. Hm, tady nebyl les, tady nebyl les, kusy smrku, kusy borovice, kus dubu. Je divné, že v té Romavě je to 650 m.n.m a roste tam relativně dobře i dub, což je nadmořská výška pro dub, který by tam neměl co dělat. Ten vysívali, jel vůz tážený koňmi plný žaludů, no a ty pak lopatami rozhazovali. Pak jsou tam březový porosty, borovice ty zmizeli jak byla ta kalamita, tak byla kalamita v roce 1995-96 tak to borovice rozlámalo jak je to živější stanoviště tak byl hodně větvnatý, ten sníh to rozházel. Já jsem taky bydlel na padaji tam se sázelo na orané brázdy a ono jak je tam mokro, tak ten smrk do té vody nejde a kořeny jen tak v té brázdě, tak to tam padá jak dominové kostky. To vidíte po řadách s to vyvrací. Taky se to nevychovalo, takže to má krátké kořeny, vysoko těžiště, ale to už nesouvisí s tou vesnickou věcí.“

„Všechno co jsem řekl může být použito proti mě tvrdím to při svém vědomí a svědomí v příznivém stavu. Něco jsou věci co znám z vyprávění, no znáte to.“

(Rozloučení)

Obrazové přílohy:

Mapa zkoumaného území

Zelená: státní hranice

Modrá: „starý“ zátaras

Červená: „nový“ zátaras

Fotografie Ženijně technického zátarasu

